

**ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ
ТА НАПРЯМИ ЇЇ ЗДІЙСНЕННЯ**

Розкрито теоретичні підходи до визначення процесу капіталізації підприємств, обґрунтовано основні напрями його здійснення з врахуванням умов аграрного сектора. Відображено економічні важелі регулятивного характеру з прискорення темпів капіталізації.

Постановка проблеми

Однією із ключових умов активізації трансформаційних процесів в аграрному секторі економіки є забезпечення необхідного рівня капіталізації сільськогосподарських підприємств. Підвищення капіталізації впливає на зростання конкурентоспроможності, фінансової стійкості та інвестиційної привабливості аграрних підприємств. Однак, не дивлячись на стратегічну значимість даного питання, актуальною залишається проблема трактування сутності та термінологічного окреслення вказаного поняття.

За сучасних умов господарювання процес капіталізації розглядається як необхідний напрям інвестиційної діяльності аграрних підприємств. У ринковій економіці процес капіталізації розглядається як явище багатогранне: з однієї сторони – це накопичення реального капіталу, з другої сторони – це збільшення вартості функціонуючого капіталу за допомогою ринкових механізмів та фінансових інститутів, з третьої сторони – це економічний інструмент, критерій, що використовується інвестором для прийняття адекватного рішення. Розкриття сутності капіталізації у сучасному ракурсі дозволяє виявити, яким чином долається багатовекторність цього економічного явища. Незалежно від того, в якій сфері – виробничій або фінансовій та в якій формі – капіталізація прибутку або капіталізація ринкової вартості, реалізується цей процес, його результатом завжди є приріст вартості. У цьому полягає головна мета господарського розвитку.

Забезпечення якісних трансформацій в аграрному секторі неможливе без поступового нагромадження капіталу підприємств як на простій, так і на розширеній основі. Даний процес уже має різні прояви, які необхідно враховувати у ході подальших трансформацій в аграрному секторі України.

Стан вивчення проблеми

До недавнього часу в Україні процеси капіталізації стосувалися виключно фінансової сфери, зокрема, діяльності банківських установ. Наразі актуальною стала проблема нарощування капіталу для всіх галузей національної економіки, а особливо сільського господарства як галузі, що гарантує продовольчу безпеку країни. У вітчизняній економічній науці проблема капіталізації

сільськогосподарських підприємств та їх об'єднань в умовах ринкової трансформації аграрного сектора є предметом досліджень багатьох відомих економістів-аграрників. Зокрема, у працях В.Г. Андрійчука, М.Я. Дем'яненка, М.В. Зубця, М.А. Козоріз, О.Я. Побурка, П.Т. Саблука, М.Й. Хорунжого, В.В. Юрчишина та ін. вітчизняних економістів розглядаються різні аспекти проблеми капіталізації сільськогосподарських підприємств та їх об'єднань, формуються підходи до розробки механізмів капіталізації. Проте, масштабність і складність зазначеної проблеми, недооцінка вітчизняного досвіду потребують додаткового вивчення її окремих аспектів. Метою написання даної статті є теоретико-методологічне обґрунтування процесу капіталізації для забезпечення збалансованого розвитку сільськогосподарських підприємств.

Об'єкт та методика досліджень

Об'єктом дослідження є теоретичні підходи до визначення процесу капіталізації аграрних підприємств та їх об'єднань.

Системний метод наукового пізнання дозволив розглянути і проаналізувати явища та процеси розвитку капіталізації у взаємозв'язку та взаємозалежності, а прийоми абстрактно-логічного методу, зокрема, методи індукції і дедукції, аналізу і синтезу та співставлення явищ – здійснити систематизацію окремих понять, сформулювати теоретичні узагальнення, висновки і пропозиції.

Результати досліджень

Оскільки капіталізація стосується процесів формування капіталу, її сутність слід розглядати через призму поняття «капітал». Передусім, для розкриття сутності капіталізації аграрного сектора важливо акцентувати увагу на характеристиках капіталу, які зумовлюють сутність капіталізації.

Еволюційний процес становлення та розвитку дефініції поняття «капіталізація» можна окреслити у декілька періодів (рис. 1):

1-й період – початок ХІХ століття. В рамках марксистської теорії капіталізація визначається як процес накопичення капіталу шляхом капіталізації прибутку, що призначений для розширення виробництва та як потік майбутньої вартості, яка розрахована із застосуванням ставки відсотку, тобто як капіталізація ринкової вартості.

2-й період – кінець ХІХ – початок ХХ століття. Представники неокласичного напрямку економічної теорії доповнили своїх попередників і капіталізацію розуміли як процес створення та накопичення вартості, яка приносить ефект з дохідністю, що рівна ставці відсотку, розмір якого визначається очікуваною продуктивністю капіталу.

Рис. 1. Основні періоди розвитку дефініції поняття «капіталізація»
Джерело: власні дослідження.

Епоха кейнсіанства зробила новий крок у вивченні капіталізації як економічного поняття. Згідно з її теорією, капіталізація базується на накопиченні капіталу за допомогою грошового обороту. В результаті завершення виробничого циклу частина створеного грошового доходу споживається, а інша частина – спрямовується на підтримання та розвиток активів і, таким чином, накопичується.

3-й період – кінець XX століття. З другої половини XX століття процес дослідження сутності цього явища гальмується. Парадокс полягає в тому, що тривалий час термін «капіталізація» майже не вживався, причому, не лише у вітчизняній науковій літературі, а й за кордоном.

4-й період – сьогодення. Спостерігається зростання інтересу як вітчизняних, так і зарубіжних науковців до сутності та значення капіталізації підприємства. Наразі аналіз вітчизняних наукових джерел з питань капіталізації дає можливість розглядати дане поняття через призму різних підходів:

1) процес формування капіталу шляхом капіталізації власних доходів сільськогосподарських товаровиробників, вливання капіталу з інших сфер національної економіки, залучення прямих іноземних інвестицій та завдяки руху капіталу від менш ефективних власників до ефективніших [1, с. 11];

2) показник ринкової вартості компанії на фондовому ринку, що визначається як добуток суми цінних паперів емітента, випущених в обіг на їх ринкову ціну (ринкова капіталізація), [6, с. 730];

3) метод оцінки вартості підприємства, згідно з яким величина капіталу встановлюється в обсязі, який приносять доходи, що дорівнюють величині середньопозичкового відсотка (капіталізація доходу), [6, с. 730];

4) витрачання частини прибутку на збільшення капіталу підприємства, фірми (капіталізація прибутку) [6, с. 730];

5) перетворення чистої доданої вартості на капітал, тобто використання її на розширення виробництва [9 с. 124];

6) процес утворення фіктивного капіталу у вигляді акцій, облігацій, заставних листів іпотечних банків [9, с. 124];

7) перетворення майна на грошовий капітал [9, с. 124].

В економічному тлумачному словнику під капіталізацією розуміється процес визначення вартості об'єкта оцінки на підставі чистого операційного або рентного доходу від його використання [4, с. 72].

В економічній енциклопедії за редакцією Мочерного С.В. капіталізація трактується як процес використання частини додаткової вартості на розширення капіталістичного виробництва, а також як процес вкладання частини доходів у цінні папери й отримання на них прибутку у формі відсотка [6, с. 730].

У словнику сучасної економічної теорії Макміллана поняття «капіталізація» розглядається як загальний об'єм і структура акціонерного капіталу компанії. Загальна ринкова вартість випущеного компанією акціонерного капіталу називається її ринковою капіталізацією. Крім того, під терміном «капіталізація» розуміється перехід чистого нерозподіленого прибутку або резервів в акціонерний капітал [11, с. 68].

Фінансовий словник «Bloomberg.com» під досліджуваним терміном розуміє сукупність запозиченого та власного капіталів фірми, що утворюють її майно, активи.

Поряд з цим, Побурко О.Я. стверджує, що дана категорія відображає процес трансформації власних та залучених коштів, а також коштів, які отримано завдяки реструктуризації у капітал підприємства [10].

У Великій радянській енциклопедії 1969–1978 рр. наводяться два визначення дефініції «капіталізація»:

1) перетворення додаткової вартості на капітал, тобто використання її на розширення капіталістичного виробництва;

2) процес утворення фіктивного капіталу .

Дані підходи до визначення процесу капіталізації були запозичені з робіт К. Маркса. У т.1 гл. 22 «Капіталу» знаходимо: «для того, щоб нагромаджувати, необхідно частину додаткового продукту перетворювати на капітал» [8, с. 341] і далі: «застосування додаткової вартості у якості капіталу, або зворотне перетворення додаткової вартості на капітал, називають нагромадженням капіталу» [8, с. 341].

Таким чином, сутність процесу капіталізації Маркс бачить у нагромадженні капіталу за рахунок певної частини додаткового продукту, і при цьому він виділяє дві її найважливіші форми, які сьогодні називають прямою і зворотною капіталізацією:

- пряма капіталізація пов'язана з перетворенням капіталу, який використовується у виробничому процесі, у вартість, здатну приносити додаткову вартість;

- зворотна капіталізація - це процес перетворення додаткової вартості в капітал.

Другий підхід Маркса до визначення сутності капіталізації пов'язаний з процесом утворення фіктивного капіталу, тобто капіталу (як правило, акціонерного товариства), представленого в цінних паперах: акціях і облігаціях. Оскільки фіктивний капітал у вигляді цінних паперів вільно обертається на ринку, тобто виходить за межі конкретного підприємства і має вартість, відмінну від номіналу, що визначається фондовим ринком, то, як наслідок, відбувається відрив ринкової вартості капіталу від реальної.

Дослідження різних теоретичних підходів дає підстави для узагальнення сутності поняття капіталізації у п'яти напрямках (рис. 2).

Рис. 2. Визначення сутності капіталізації

Джерело: узагальнено і доповнено [2, 3, 10].

Перший науковий підхід пов'язаний із дослідженнями всесвітньовідомого економіста Карла Маркса. В основі цього підходу лежить теорія, яка вперше детально обґрунтувала економічну природу капіталу та капіталізації як певну систему соціально-економічних відносин. Другий підхід визначення капіталізації базується на працях багатьох сучасних економістів, таких, як Андрійчука В.Г., Дедкова М.В., Козоріз М.А., Мочерного С.В., Осовської Г.В., Побурко О.Я., Турянського Ю.І. У даному випадку капіталізація трактується як процес трансформації доходів у капітал. Автори третього підходу (Андрійчук В.Г., Зубець М.В., Побурко О.Я., Хорунжий М.Й.) вбачають у капіталізації процес вливання капіталу з інших галузей національної економіки. Четвертий підхід визначає капіталізацію виключно з фінансової сторони діяльності підприємства, тобто як процес приросту фінансового капіталу (Бектенова Д.Ч., Гальцева О.В.,

Гільфердінг Р., Невський І.О.). Праці науковців, що відносяться до п'ятого підходу, присвячені визнанню капіталізації як показника оцінки ринкової вартості підприємства (Барунов Г.Я., Єжов Ю.В., Ідрисов Ш.М., Казинцев В.В., Корольова О.О., Овсянникова О.М., Челноков А.С.).

Існування значної кількості підходів до визначення сутності процесу «капіталізація» потребує проведення ґрунтовних теоретичних, методологічних, методичних і практичних досліджень з метою виявлення сутності й закономірностей функціонування та розвитку суб'єктів господарювання – агентів ринку в умовах перехідної економіки.

Зауважимо, що трактування капіталізації як критерію оцінювання ринкової вартості підприємств на даний момент є найбільш вживаним. Проте вважаємо, що такий підхід не повністю відображає зміст значення явища, оскільки окреслює її лише як індикатор фондового ринку. Зважаючи, що чимало підприємств не є публічними, тобто не виходять на ринок фінансового капіталу, то визначення і оцінювання процесів капіталізації за допомогою такої методики є обмеженими.

Враховуючи те, що у вітчизняному аграрному секторі поняття капіталізації нове, Андрійчук В.Г. визначає капіталізацію сільського господарства як процес нагромадження капіталу галузі з метою підвищення її продуктивності шляхом капіталізації власних доходів сільськогосподарських товаровиробників; залучення ними банківських кредитів і використання фінансового лізингу; вливання капіталу з інших сфер економіки; залучення прямих іноземних інвестицій, а також руху капіталу всередині галузі від менш ефективних власників до більш ефективних [2].

Водночас, Хорунжий М.Й. наголошує, що інвестування (вливання) капіталу в будь-яку сферу ще не є ознакою капіталізації, яка настає лише тоді, коли частку прибутку, одержаного від інвестування, спрямовуватимуть на розширення виробництва [13]. Однак, при цьому не враховано, що вливання капіталу, який спрямовується на розширення виробництва, теж буде капіталізацією, оскільки це вартість, котра створює додану вартість. Послідує вклавання доданої вартості у розширення виробництва буде характеризуватися як капіталізація власних доходів. Отже, мова йде про два джерела наповнення капіталу.

Слід звернути увагу і на той факт, що за минулі роки основними чинниками капіталізації підприємств були матеріальний та фінансовий капітали. Аналізуючи реалії сьогодення, помітною є зростання значимості інтелектуального капіталу, тобто використання у процесі виробництва наукових знань у вигляді нематеріальних активів.

З огляду на це, пропонуємо під поняттям капіталізації підприємства розуміти *процес спрямування вартості (в тому числі інтелектуальної) на розвиток та розширення підприємницької діяльності, в результаті чого відбувається накопичування капіталу підприємства та збільшення його вартості*. Джерелом цього процесу може виступати капіталізація власних доходів, емісія цінних паперів, залучення банківських та комерційних кредитів, франчайзинг,

фінансовий лізинг, вливання капіталу з інших сфер економіки, залучення прямих іноземних інвестицій, інновації у вигляді нематеріальних активів, а також рух капіталу в середині галузі від менш ефективних власників до більш ефективних.

Сьогодні існує чимало понять, які є похідними від категорії капіталізація, а саме:

1) капіталізація прибутку, що означає використання певної його частки на збільшення капіталу підприємства, на розвиток підприємницької діяльності;

2) капіталізація дивідендів, тобто збільшення курсової вартості акцій за рахунок використання певної частини дивідендів вкладників;

3) капіталізація основних фондів – як реальне збільшення вартості основних фондів за рахунок поточної діяльності;

4) капіталізація земельної ренти – метод визначення вартості землі, що передбачає капіталізацію доходів від використання земельної ділянки власником або користувачем;

5) капіталізація ринку – показник, який відображає рівень капіталізації підприємств певного ринку;

6) капіталізація регіону, країни – сукупність показників капіталізації господарюючих суб'єктів регіону, країни в цілому.

Таким чином, термін «капіталізація» використовується для оцінки досить різних явищ та може характеризувати: збільшення власного капіталу за рахунок «чистого доходу, позик банків, позик на фінансових ринках, бюджетного фінансування та ін.» [1, с. 11]; спосіб розподілу й використання прибутку, що має на меті розвиток підприємства; вартість чистих активів організації або суму акціонерного капіталу; метод визначення вартості майна за його прибутковістю; перетворення доданої вартості в капітал.

Більш глибоко економічний зміст капіталізації проявляється у специфічних функціях, які вона виконує. Враховуючи дослідження Побурка О.Я., можна виділити такі функції:

1) оцінююча – відображає оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства з метою вивчення її ефективності та виявлення наявних резервів, відповідність діяльності підприємства міжнародним критеріям ефективності;

2) прогностична – слугує індикатором майбутнього стану підприємства; основний зміст даної функції полягає в оцінюванні потенціалу підприємства;

3) мобілізаційна – полягає у залученні ресурсів для цілей організації, розширення виробництва, швидкого освоєння сучасних технологій тощо;

4) розподільча – зміст даної функції полягає в ефективному розподілі всіх залучених ресурсів на розвиток та розширення діяльності підприємства, тобто здійснення процесу капіталізації, що забезпечує збалансованість економічної діяльності підприємства;

5) стратегічна – полягає у виборі перспективних напрямів діяльності підприємства, що зорієнтовані на довгострокову перспективу, досягнення

конкурентних переваг підприємства та забезпечення стабільного ефективного функціонування, утримання своїх позицій на ринку;

6) стимулююча – виступає стимулятором економічного, науково-технічного розвитку підприємницької діяльності;

7) інформаційна – дає змогу оперативно зібрати чи розповсюдити інформацію про рівень економічної стійкості та інвестиційної привабливості підприємства на мікро- та макрорівнях [10].

З огляду на проведені дослідження, варто звернути увагу на можливість виділення функцій, зокрема, відтворюючої, соціальної, інноваційної та захисної (рис. 3).

Рис. 3. Функції капіталізації

Джерело: узагальнено і доповнено [10].

Відтворююча функція полягає у можливості розширеного відтворення виробництва за рахунок збільшення розміру капіталу підприємства. Нагромадження капіталу не може здійснюватися за прямолінійним підходом збільшення його обсягів, адже екстенсивний тип розширеного відтворення за сучасних умов недоцільний, зважаючи на необхідність модернізації та оновлення основних виробничих фондів на базі найновіших досягнень науки і техніки.

Соціальна функція несе в собі можливість підвищення життєвого рівня сільських мешканців. Ключовою умовою успішного розвитку соціальної інфраструктури села є збалансований розвиток аграрних підприємств. Формування джерел фінансування соціальної інфраструктури села має здійснюватися за рахунок диверсифікації грошових потоків, а саме: власних джерел коштів аграрних підприємств, короткострокових та довгострокових інвестицій, банківського кредитування та державного субсидування. Урізноманітнення джерел фінансування сприятиме всебічному розвитку як виробничої, так і невиробничої сфер сільськогосподарських підприємств. Вирішення таких завдань здійснюється за рахунок капіталізації та модернізації підприємств аграрної сфери.

Інноваційна функція полягає у створенні ширших можливостей для залучення інновацій у вигляді інтелектуального капіталу. Поступова трансформація результатів наукових досліджень у капітал створює вартість, від використання якої власник отримує економічний ефект. Нарощування інтелектуального капіталу є необхідною умовою економічного зростання підприємств.

Захисна функція капіталізації проявляється в тому, що завдяки збільшенню розміру капіталу підприємство піднімається на вищій щабель економічного потенціалу та досягає гарної ділової репутації.

Таким чином, під капіталізацією аграрних підприємств слід розуміти процес нагромадження капіталу аграрних підприємств шляхом капіталізації власних доходів, залучення коштів від емісії цінних паперів, залучення банківських та комерційних кредитів; використання франчайзингу, фінансового лізингу; вливання капіталу з інших сфер економіки, залучення іноземних інвестицій, інновацій у вигляді нематеріальних активів, а також рух капіталу в середині галузі від менш ефективних власників до більш ефективних. Використання капіталу повинне забезпечити розширене відтворення аграрного виробництва.

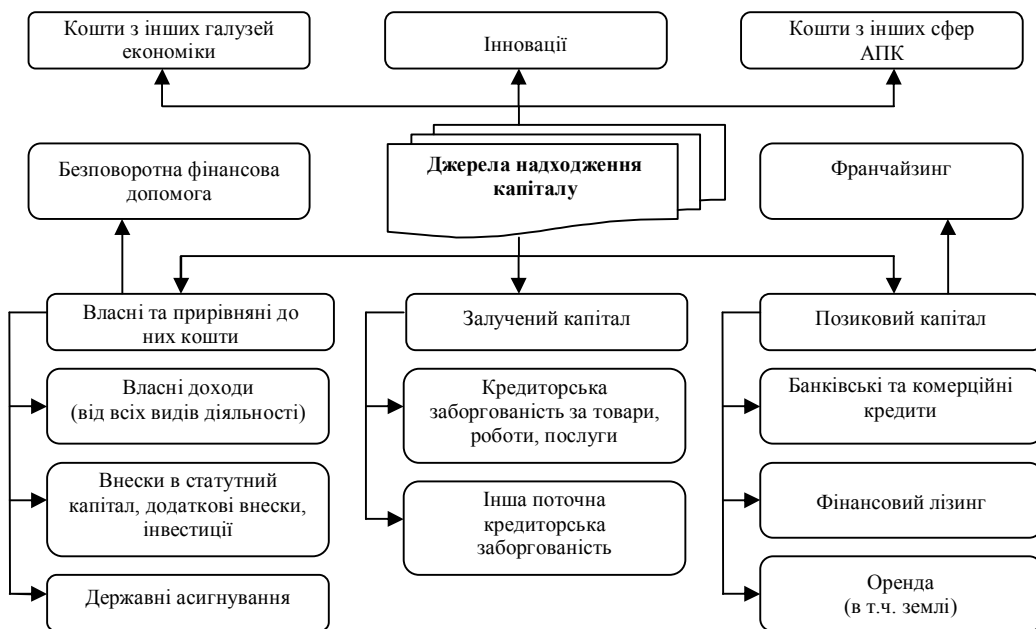

Рис. 4. Джерела надходження капіталу

Джерело: власні дослідження.

Як уже зазначалося, процес утворення капіталу в аграрному секторі має ряд особливостей, пов'язаних з низькою інвестиційною привабливістю, сезонністю виробництва, низькою платоспроможністю (рис. 4).

Головним напрямом капіталізації за сприятливого зовнішнього і внутрішнього середовища має бути капіталізація власних доходів товаровиробників. Проте, цей напрям поки що не відіграє істотної ролі в нарощуванні капіталу аграрних підприємств. Не набув достатнього розвитку і рух капіталу всередині галузі, насамперед, через обмеженість внутрішніх фінансових джерел.

Не стали наразі потужним джерелом капіталізації сільського господарства й прямі іноземні інвестиції. Причиною цьому є відсутність привабливого інвестиційного клімату. Крім того, обмеженою є участь держави в інвестуванні аграрного сектора.

Щодо нинішніх реалій, то головним і найпотужнішим напрямом капіталізації вітчизняного сільського господарства стало вливання капіталу з інших сфер національної економіки. Завдяки такому припливу, виникають нові міжгалузеві економічні відносини, що характеризують нову стадію розвитку агропромислової інтеграції й відзначаються різноманітністю прояву [2].

Значною мірою така різноманітність зумовлена тим, що «вливання» капіталу в сільське господарство відбувається з різних зовнішніх джерел. За цим критерієм можна виділити два джерела: перше – з галузей агропромислового комплексу, які безпосередньо технологічно пов'язані з аграрним виробництвом, друге – з інших галузей національної економіки, які не мають навіть близьких технологічних зв'язків з цим виробництвом.

У результаті здійснення капіталізації за цим напрямом розпочався наступний етап реструктуризації аграрних підприємств, який характеризується зосередженням капіталу й агропромислового виробництва в одних центрах способом створення великих агропромислових формувань, значна частина яких зовсім не була притаманна вітчизняній практиці агропромислової інтеграції. Важливо також, що наслідком капіталізації є зростання вартості землі.

Агропромислові формування – це потужні виробничі агропромислові структури за участю виробників і переробників сільськогосподарської сировини, торговельних та інших юридичних і фізичних осіб, що створюються з метою підприємницької діяльності, підвищення ефективності виробництва та випуску конкурентоспроможної продукції й передбачають координацію господарської діяльності, добровільну централізацію ряду функцій технологічного та науково-технічного розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та торговельної діяльності, матеріально-технічного постачання тощо [1].

Досягнення суттєвих рівнів капіталізації агропромислової галузі потребує вирішення таких завдань:

– дослідження причин та наслідків злиття, поглинання, реструктуризації аграрних підприємств та їх об'єднань;

- стимулювання перетоку капіталу із сфери фінансових операцій на поповнення основного та оборотного капіталів шляхом випуску коротко- і довгострокових цінних паперів;
- стимулювання притоку вітчизняних та іноземних інвесторів в українські аграрні підприємства;
- створення на державному рівні умов для нагромадження і перетворення заощаджень в інвестиції;
- забезпечення міжгалузевого переливу інвестиційних ресурсів;
- реалізація функції мобілізації коштів для реального сектора шляхом підвищення стійкості фінансового ринку, розвитку фінансових інституцій та фінансових інструментів;
- розвиток колективних інвесторів, створення надійних інструментів зберігання, у першу чергу, доступних основній масі населення.

Реалізація цих заходів покращуватиме інституціональне забезпечення структурних перетворень, взаємодію фінансового і виробничого секторів економіки.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Отже, капіталізація – це багатогранний процес. Його економічним змістом у сучасних умовах є підвищення вартості капіталу підприємства, в результаті якого відбувається економічне зростання та покращення найважливіших показників діяльності. З практики капіталізації випливає те, що вона не повинна здійснюватися раптово, хаотично, без попередньо опрацьованої та обґрунтованої концепції, оскільки йдеться про сільське господарство з його особливостями і соціально-економічною призначеністю.

Перспективи подальших досліджень слід спрямувати на розробку обґрунтованого наукового підходу до управління капіталізацією з урахуванням особливостей аграрного сектора економіки з метою підвищення прибутковості і конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Література

1. Андрійчук В.Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку. Монографія / В.Г. Андрійчук. – Ніжин: ТОВ «Вид-во «Аспект-Поліграф», 2007. – 216 с.
2. Андрійчук В.Г. Капіталізація вітчизняного сільського господарства: суть, напрями, механізми і перші оцінки здійснення / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2005. – №7. – С. 69–74.
3. Брюховецька Н.Ю. Підходи до визначення капіталізації підприємств / Н.Ю. Брюховецька // Наук. пр. конф. ДонНТУ. Серія: економічна. – 2007. – Вип. 31-1. – С. 224 – 229.

4. Гордієнко К.Д. Економічний тлумачний словник. Понятійна база законодавства України у сфері економіки / К.Д. Гордієнко. – вид. 2-е, перероб. і доп. – К.: КНТ, 2007. – 360 с.
 5. Козоріз М.А. Роль і функції капіталізації в забезпеченні економічного розвитку суб'єктів господарювання / М.А. Козоріз // Регіональна економіка. – 2007. – № 2. – С. 42–48.
 6. Економічна енциклопедія: у 3-х томах / за ред. С.В. Мочерного. – Тернопіль: ТАНГ, 2000. – Т.1.
 7. Капіталізація економіки України / за ред. В.М. Гейця, А.А. Гриценка. – К.: Ін-т екон. та прогнозув., 2007. – 220 с.
 8. Маркс К. Капітал. Т.1. Кн.1: процесс производства капитала. – М.: Гос. изд-во полит. лит-ры, 1951. – 838 с.
 9. Осовська Г.В. Економічний словник / Г.В. Осовська, О.О. Юшкевич, Й.С. Завадський. – К.: Кондор, 2007. – 358 с.
 10. Побурко О.Я. Організація управління капіталізацією господарського комплексу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.06.04 / О.Я. Побурко. – Львів, 2001. – 15 с.
 11. Словарь современной экономической теории Макмиллана. – М.: Инфра-М, 1997. – 608 с.
 12. Турянський Ю.І. Державне регулювання господарських систем в умовах лібералізації та капіталізації економічного розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.06.04 / Ю.І. Турянський. – Львів, 2005. – 25 с.
 13. Хорунжий М.Й. Капіталізація сільського господарства та сучасна державна аграрна політика України / М.Й. Хорунжий // Економіка АПК. – 2006. – №7. – С. 64–67.
 14. Хорунжий М.Й. Організаційно-економічні трансформації у сільськогосподарському виробництві у процесі його капіталізації / М.Й. Хорунжий // Економіка АПК. – 2005. – № 10. – С. 51–57.
-
-